

УДК 338.45

Л.В. КУЗЬМЕНКО

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Відмічена актуальність теми дослідження. Підкреслено, що існує ряд методів оцінювання конкурентоспроможності (КС) підприємств: матричні, графічні, індексні. Наголошено, що в процесі дослідження конкурентоспроможності підприємства доцільно використовувати системний підхід. Враховуючи різну природу факторів та характер їх впливу на підприємство, запропоновано для оцінювання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств застосувати метод аналізу ієрархій (МАІ). Вказані джерела інформації, в яких представлено детальне теоретичне обґрунтування МАІ та приклади його застосування на практиці.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, фактори впливу, критерії оцінювання, методи оцінювання конкурентоспроможності, метод аналізу ієрархій.

Отмечена актуальность темы исследования. Подчеркнуто, что существует ряд методов оценки конкурентоспособности (КС) предприятий: матричные, графические, индексные. Отмечено, что в процессе исследования конкурентоспособности предприятия целесообразно использовать системный подход. Учитывая различную природу факторов и характер их влияния на предприятие, предложено для оценки конкурентоспособности отечественных предприятий применить метод анализа иерархий (МАИ). Указанные источники информации, в которых представлено детальное теоретическое обоснование МАИ и примеры его применения на практике.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, факторы влияния, критерии оценки, методы оценки конкурентоспособности, метод анализа иерархий.

The urgency of the research topic. It was stressed that there are several methods to assess the competitiveness of businesses: the matrix, graphics, index. The characteristic of these methods. It is noted that in the conditions of continuous change of environmental factors and the complex nature of their impact on the enterprise in the course of the study the competitiveness of businesses it is advisable to use a systematic approach. Given the different nature of the factors, the nature of their action, the dimension and other features that make it difficult to define the resulting index of enterprise competitiveness, it is proposed to use the analytic hierarchy process. Specify the source of information that provides a detailed theoretical justification of the MAI and examples of its application in practice.

Keywords: enterprise competitiveness, influencing factors, evaluation criteria, methods of assessing competitiveness, the analytic hierarchy process.

Вступ. Сучасне підприємство являє собою відкриту систему. Це означає, що ресурси для ведення господарської діяльності воно бере з навколишнього середовища, а взамін віддає продукти своєї діяльності у випадку, якщо їх споживчі та цінові якості будуть привабливішими, ніж в аналогічній продукції конкурентів. Таким чином, для забезпечення успішної господарської діяльності протягом тривалого періоду підприємство повинно бути конкурентоспроможним, тобто забезпечувати задоволення попиту споживачів більш ефективним способом, ніж конкуренти.

На сьогодні не існує єдиного визначення конкурентоспроможності підприємства (КСП). Пов'язано це з тим, що КСП як економічна категорія знаходиться в стані дослідження. Вивчаються окремо фактори впливу на КСП та їх взаємодія, вдосконалюються підходи, критерії та методи для оцінювання КСП.

Актуальність теми. Враховуючи той факт, що сучасна епоха розвитку світового співтовариства характеризується загостренням конкурентної боротьби за ринки ресурсів та посиленням впливу розвинутих країн й транснаціональних корпорацій (ТНК) на економіку країн, що розвиваються, підкреслимо зростаючу важливість забезпечення КСП для вітчизняної економіки. Саме досягнення конкурентоспроможності підприємств дозволить створити конкурентоспроможні галузі та розвинути в цілому економіку, наповнити внутрішній ринок, збільшити експорт, врівноважити платіжний баланс,

поліпшити рівень життя населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення КСП знайшли широке відображення в роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів: М.Портер, Ф. Котлер, Р. Фатхугдінов, Є.П. Голубков, В.М. Геєць, Я. А. Жаліло, О.Є. Кузьмін та ін. Так в роботі [2] розглянуто проблему забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах зростання її відкритості та посилення впливу негативних явищ економічної глобалізації. Визначено теоретико-методологічні засади формування сучасних чинників конкуренції. Особливу увагу автори монографії приділили комплексу заходів економічної політики, які відображають сутність стратегії забезпечення конкурентоспроможності.

Мета і завдання дослідження. Мета даної роботи – аналіз сучасних методів діагностики конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, прогнозування подальшого розвитку цих методів.

Виклад основного матеріалу. Стратегія забезпечення КСП має на увазі досягнення намічених в роботі [2] цілей. Як відомо з основ менеджменту [12], стратегічні завдання та цілі носять кількісний характер з метою контролю їх виконання. Саме тому значна кількість робіт вчених-економістів присвячена дослідженню методів діагностики КСП. Особливу увагу серед цієї множини привертають роботи [1,3,4,5]. В статті [1] проаналізовано існуючі підходи до діагностики КСП в порядку їх еволюції, а також склад

індикаторів, які використовуються в діагностичних цілях. На базі аналізу розроблено метод полікритеріальної діагностики конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, який враховує: конкурентоспроможність його продукції, ефективність функціонування та рівень концентрованості ринку. Робота вигідно відрізняється логічною чіткістю формулювання результатів аналізу попередніх досліджень та публікацій, викладом основного матеріалу.

На жаль, запропонований в роботі [1] метод полікритеріальної діагностики теж має недоліки, що цілком природно з точки зору діалектики. Зокрема, даний метод відноситься до інтегрального методу (одного із індексних методів) згідно з класифікацією методів оцінки КСП, приведеною в роботах [3,4]. Відрізняється він лише тим, що в нього не 2, а 3 індикатори: якість товару, ефективність виробництва і концентрованість ринку, згідно [1]. Основний недолік вказаного методу – він може бути застосований лише для оцінки КСП монопродуктивного типу, тоді як на практиці, в основному, потрібен аналіз номенклатурного типу виробництва, згідно [3]. Крім того, малоімовірною представляється можливість знайти для порівняння два чи більше підприємства-конкуренти з ідентичною номенклатурою та структурою продукції, що виробляється ними. До менш вагомих недоліків методу слід віднести також:

1) неточність класифікації параметрів товару (машинобудівної продукції), поділу їх на «жорсткі» та «м'які»: «жорсткі» – мають кількісний вимір; «м'які» – не мають його і визначаються методом «експертних оцінок»;

2) в експертному методі бальних оцінок використовується недосконала в кваліметричному відношенні (груба) шкала.

Таким чином, на нашу думку, запропонований в роботі [1] метод діагностики КСП не вирішує в достатній мірі проблему. В роботах [3,4] в лаконічній формі з вичерпною повнотою і логічністю викладу розглянуто основні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства. Виконано аналіз даних методів, а також відмічено переваги та недоліки при застосуванні кожного із методів на підприємстві. Так матричні методи знаходять обмежене застосування через такі їх недоліки: надмірна спрощеність, труднощі з оцінкою і визначенням масштабів ринку, ринкової частки підприємства та темпів зростання ринку. Недолік графічного методу («багатокутника конкурентоспроможності»): він буде достовірний тільки при умові, що всі фактори конкурентоспроможності повинні мати рівнозначний вплив на конкурентоспроможність і один на одного. Окрім того, в роботі [4] запропоновано власний підхід до експрес-оцінки конкурентоспроможності харчових підприємств. Стосовно роботи [5] можна відмітити наступне.

Мета статті – узагальнення понять та систематизація підходів до управління конкурентоспроможністю підприємства є дуже

важливою, а тема дослідження – безсумнівно актуальною. В той же час для більш повного розуміння сутності механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства на основі системного підходу та розвитку його теоретико-методологічних основ, запропонованих в роботі [5], авторів, на нашу думку, доцільно використовувати загальноприйнятні методи та інструменти системного аналізу [6-10].

Аналіз існуючих методів діагностики КСП показує, що:

1) в літературі представлена детальна класифікація методів, їх переваги та недоліки;

2) методи суттєво відрізняються по обґрунтованості в теоретично-методологічному аспекті, по складності в реалізації;

3) доцільність використання системного підходу при дослідженні діагностики КСП.

Отже при використанні інтегрального методу як найбільш ефективного, задача діагностики, фактично, зводиться до розрахування узагальнюючого показника КСП для кожної конкретної фірми, ранжирування за цим показником групи підприємств, що випускають подібну продукцію, порівняння даного підприємства з еталонним, виявлення слабких сторін (причин) з метою усунення їх.

Але спочатку, необхідно визначити одиничні та групові показники конкурентоспроможності КСП, про які йдеться в [1, табл.1, с. 18-19] та [4, табл.3, с. 187-188]. Враховуючи складний характер взаємодії різних факторів (групових показників), їх різну природу та вплив на інтегральний показник КСП, ми пропонуємо застосовувати системні методи, зокрема метод аналізу ієрархій (МАІ). Наприклад, використання МАІ для визначення інтегрального показника економічної ефективності підприємства показано в [10, 11].

Такий же підхід доцільно використовувати для визначення інших критеріїв, наприклад, таких як: конкурентоспроможність продукції та її складові – споживчі, маркетингові та економічні характеристики, описані в роботі [1]. В цьому випадку проблему діагностики КСП можемо представити схематично у вигляді ієрархії чотирирівневої структури (див. рисунок): ціль, фактори, критерії, альтернативи – ряд підприємств, для яких оцінюємо КСП. Для більшої множини критеріїв [4] ієрархічна структура буде більш розгалуженою. Детальне теоретичне обґрунтування МАІ, яскрава ілюстрація методики його застосування для широкого класу задач багатовекторної оптимізації, багатокритеріальних рішень в умовах невизначеності, аналітичного планування та організації систем блискуче відображені в роботах Т. Саати [8, 9].

Висновки. Відмічена актуальність проблеми діагностики конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Розглянута класифікація та характеристика методів діагностики КСП.

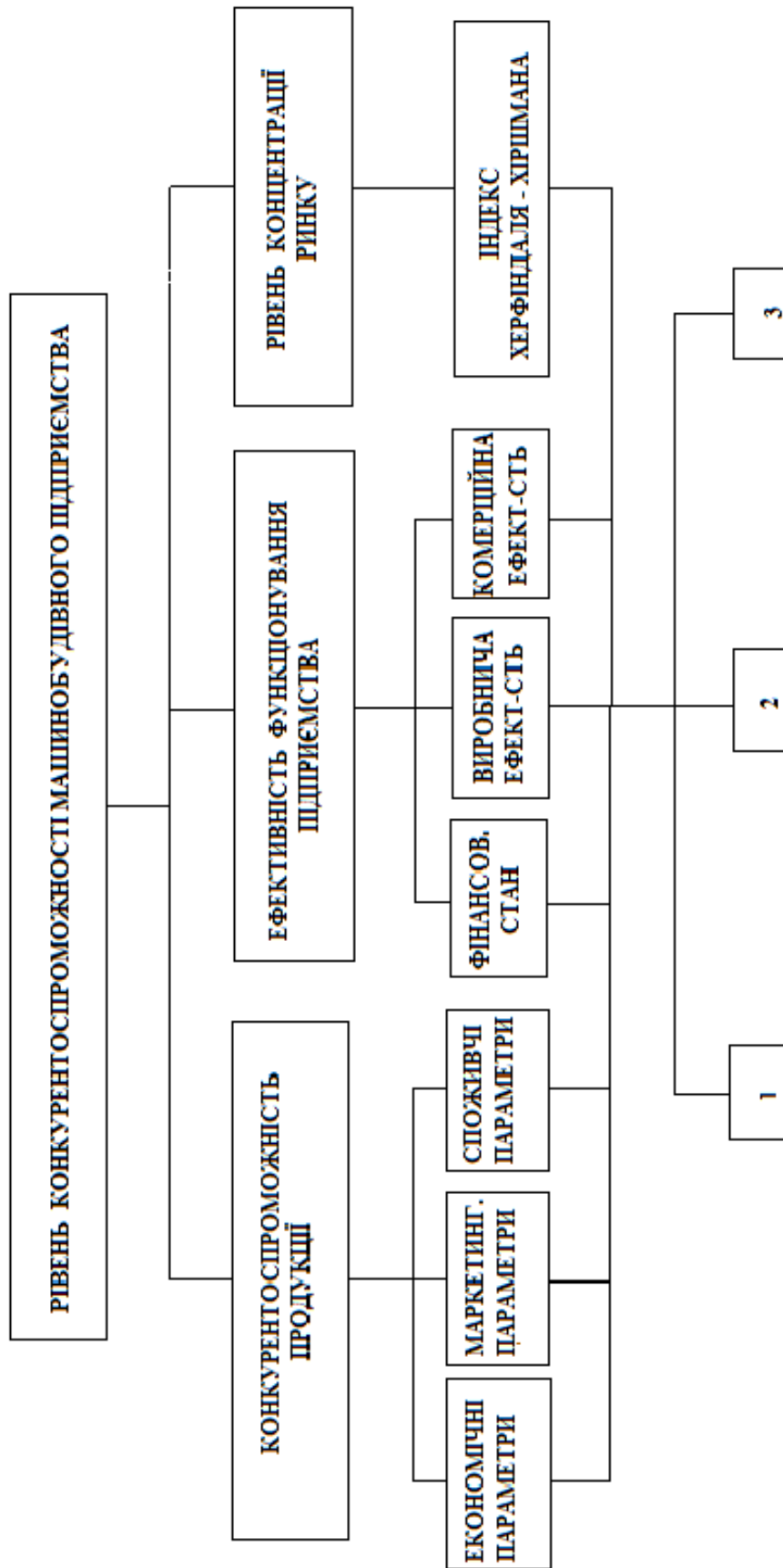

Рис. - Ієрархія проблеми діагностики конкурентоспроможності машинобудівного підприємства

На основі аналізу індексних (інтегральних) методів діагностики показано доцільність застосування системних підходів до вивчення проблеми діагностики КСП.

Запропоновано для вирішення вказаної проблеми використовувати один із найбільш поширених та ефективних методів системного аналізу – метод аналізу ієрархій (МАІ).

Список літератури

1. О.С. Кузьмін. Теоретико-методичні засади діагностики конкурентоспроможності машинобудівного підприємства / О.С. Кузьмін, О.Г. Мельник // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – Випуск 25. – С. 14-22.
2. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А.Жаліло, Я.Б.Базилук, Я.В.Белінська та ін.; За ред. Я.А.Жаліло. - К.: НІСД, 2005. - 388 с.
3. Яцура В.В., Замроз М.В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємств / В.В. Яцура, М.В. Замроз // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – № 2. – 2011. – С. 45–53.
4. Яцковий Д. В. Сучасні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства / Д. В. Яцковий // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський нац. екон. ун-т. – Одеса, 2013. – Вип. 4 (51). – С. 183-188.
5. Фролова В. Ю. Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства / В. Ю. Фролова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 2. – С. 98-102.
6. Черняк Ю.И. Системный анализ в управлении экономикой. – М.: Экономика, 1975, 191 с.
7. Системный анализ в экономике и организации производства: учебник для вузов / С.А. Валуев и др. – Л.: Политехника, 1991, 398 с.
8. Т. Саати. Принятие решений. Метод анализа иерархий. – М.: Радио и связь, 1993, 320 с.
9. Т. Саати, К. Кернс. Аналитическое планирование. Организация систем. – М.: Радио и связь, 1991, 224 с.
10. Кузьменко Л.В., Мороз Ю.В. Методичні підходи до оцінювання фінансового стану на прикладі групи підприємств / Вісник НТУ «ХПІ» «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2010. – №35. С. 140-144.
11. Кузьменко Л.В., Басюк А.С. Можливості удосконалення оцінки фінансового стану підприємства / Вісник Національного

- технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2012. – №31. – С. 100–105.
12. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурі Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: «Дело», 1992, 702 с.

References (transliterated)

1. O.Ye. Kuz'min. *Teoretyko-metodychni zasady diahmostyky konkurentospromozhnosti mashynobudivnoho pidpryyemstva* / O.Ye. Kuz'min, O.H. Mel'nyk // *Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky*. – 2011. – Vypusk 25. – S. 14-22.
2. *Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi* / Ya.A.Zhalilo, Ya.B.Bazylyuk, Ya.V.Belins'ka ta in.; Za red. Ya.A.Zhalila.- K.: NISD, 2005.- 388 s.
3. Yatsura V.V., Zamroz M.V. *Analiz metodiv otsinky konkurentospromozhnosti pidpryyemstv* / V.V. Yatsura, M.V. Zamroz // *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu*. – no 2. – 2011. – S. 45–53.
4. Yatskovyy D. V. *Suchasni metodyky otsinky konkurentospromozhnosti pidpryyemstva* / D. V. Yatskovyy // *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen': zb. nauk. pr. / holov. red. M. I. Zvyeryakov; Odes'kyy nats. ekon. un-t.* – Odesa, 2013. – Vyp. 4 (51). – S. 183-188.
5. Frolova V. Yu. *Sistemnyy pidkhid do upravlinnya konkurentospromozhnistyyu pidpryyemstva* / V. Yu. Frolova // *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*. – 2013. – no 2. – S. 98-102. Chernyak Yu.Y. *Sistemnyy analiz v upravlenyy ekonomiky*. – Moscow: Ekonomyka, 1975, 191 s.
7. *Sistemnyy analiz v ekonomyke y orhanyzatsyyi proyzvodstva: uchebnyk dlya vuzov* / S.A. Valuev y dr. – Leningrad: Polytekhnika, 1991, 398 s.
8. T. Saaty. *Prynyatyie reshenyy. Metod analiza yerarkhyy*. – Moscow: Radyo y svyaz', 1993, 320 s.
9. T. Saaty, K. Kerns. *Analytycheskoe planirovaniye. Orhanyzatsyya system*. – Moscow: Radyo y svyaz', 1991, 224 s.
10. Kuz'menko L.V., Moroz Yu.V. *Metodychni pidkhody do otsinyuvannya finansovoho stanu na prykladni hrupy pidpryyemstv* / *Visnyk NTU «KhPI» «Aktual'ni problemy rozvytku ukraynskoho suspil'stva»*. – Kharkiv: NTU «KhPI». – 2010. – no 35. S. 140-144.
11. Kuz'menko L.V., Basyuk A.S. *Mozhlyvosti udoskonalennya otsinky finansovoho stanu pidpryyemstva* / *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu «Kharkiv's'kyy politekhnichnyy instytut»*. Aktual'ni problemy rozvytku ukraynskoho suspil'stva. – Kharkiv: NTU «KhPI». – 2012. – no 31. – S. 100–105.
12. Meskon M.Kh., Al'bert M., Khedoury F. *Osnovy menedzhmenta*: Per. s anhl. – Moscow: «Delo», 1992, 702 s

Надійшла (received) 13.09.2016

Бібліографічні описи / Библиографические описания / Bibliographic descriptions

Сучасні методи оцінювання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств / Кузьменко Л.В. // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2016. - № 47(1219).- С. 46-49 . Бібліогр. 12 назв. – ISSN 2519-4461.

Современные методы оценки конкурентоспособности отечественных предприятий / Кузьменко Л.В. // Вестник Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (экономические науки). – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2016. - № 47(1219).- С. 46-49 . Библиогр.: 12 названий. – ISSN 2519-4461.

Modern methods of evaluating the competitiveness of domestic enterprises / L.V. Kuzmenko // Bulletin of National technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic Sciences). – Kharkiv.: NTU "KhPI". - 2016. - № 47(1219).- P. 46-49 . Bibliogr.: 12 names. – ISSN 2519-4461.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Кузьменко Леонід Володимирович – кандидат технічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри економічного аналізу та обліку, тел.: (057) 707-62-74; e-mail: leokuz48@gmail.com.

Кузьменко Леонід Владимирович – кандидат технічних наук, доцент, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», доцент кафедры экономического анализа и учета, тел.: (057) 707-62-74; e-mail: leokuz48@gmail.com.

Kuzmenko Leonid Vladimirovich – Ph.D., Associate Professor, National Technical University 'Kharkiv Polytechnic Institute', Associate Professor of Economic Analysis and Accounting, tel. : (057) 707-62-74; e-mail: leokuz48@gmail.com.